

การแบ่งแยกแรงงานระหว่างเพศของงานบ้านและงานดูแล :
กรณีศึกษาความเท่าเทียมระหว่างเพศของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Gender Division of Housework and Care :
A Case Study of Gender Equality of Kasetsart University Undergraduate Students

โชติมา แก้วทอง¹

Chotima Kaewkong¹

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “การแบ่งแยกแรงงานระหว่างเพศของงานบ้านและงานดูแล : กรณีศึกษาความเท่าเทียมระหว่างเพศของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” มีวัตถุประสงค์ เพื่อ 1) ศึกษาทัศนคติของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ต่อการแบ่งงานกันทำสำหรับงานบ้านและงานดูแล และ 2) ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการออกไปทำงานนอกร้านของสตรี ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ นิสิตระดับปริญญาตรีภาคปกติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 15,574 คน (กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554) กำหนดขนาดตัวอย่างจากสูตรของ Taro Yamane (1967) ที่ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับให้เกิดขึ้น (e) เท่ากับ 5% บนความเชื่อมั่น 95% ได้ขนาดตัวอย่างทั้งสิ้น 390 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ข้อค้นพบสำคัญ คือ งานบ้านและงานดูแลที่นิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทำครั้งแรกเป็นส่วนใหญ่ คือ งานทำความสะอาดบ้าน โดยผู้ฝึกหัดให้นิสิตทำงานบ้านและงานดูแลครั้งแรก ส่วนใหญ่ คือ มารดา ในส่วนของทัศนคติต่อการแบ่งงานกันทำสำหรับงานบ้านและงานดูแลระหว่างภรรยาและสามี นิสิตส่วนใหญ่แสดงทัศนคติระดับมากในประเด็นการแบ่งปันงานบ้านและงานดูแลให้เท่ากันระหว่างภรรยาและสามี (Mean = 3.84, S.D.= 0.942)

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คือ นโยบายที่มีมุมมองเชิงบทบาทที่ให้ความสนใจกับการที่สตรีต้องเผชิญกับบทบาท 2 ด้าน (Dual role) นั่นคือ บทบาทความรับผิดชอบต่องานในบ้านและบทบาทการออกไปทำงานนอกร้าน ดังนั้น นโยบายสวัสดิการสังคมที่เป็นมิตรกับสตรีจะต้องมุ่งเน้นที่การจัดการกับทั้งสองบทบาท อาทิเช่น การให้บริการเลี้ยงดูเด็กก่อน (Nurseries) การดูแลเด็กหลังกลับจากโรงเรียน (After-school care) การให้ความยืดหยุ่นต่อช่วงเวลาทำงาน (Working on a flexitime) เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยเอื้ออำนวยให้สตรีสามารถผนวกรวมทั้งภาระงานภายในบ้านและงานนอกร้านได้

คำสำคัญ : การแบ่งแยกแรงงานระหว่างเพศของงานบ้านและงานดูแล

ABSTRACT

The purposes of this study were 1) to investigate the attitude toward gender division of housework and care of Kasetsart University undergraduate students and 2) to propose the policy suggestion to enhance the women to go to the workplace. The population were 15,574 undergraduate students of Kasetsart

¹ โครงการจัดตั้งสายวิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จ.นครปฐม

¹ Department of Social Sciences, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University, Kamphaeng Saen Campus

University in 2011. The sample size was calculated from Yamane (1967: 886). The stratified random sampling technique was used and the samples consisted of 390 undergraduate students. A questionnaire was used as a tool for studying. The statistics used in this study were frequency, percentage, mean and standard deviation.

The research results found that 1) housework and care that the undergraduate students learned to do at first time was cleaning the house and they learned to do from their mothers, the undergraduate students' attitude toward gender division of housework and care between wife and husband was at a high level (Mean = 3.84, S.D.= 0.942), and 2) the social welfare policy to enhance the women to go to the workplace should concern the area of dual role of the women; the earner role as well as care-giving role; in order to help them to manage and to balance their both roles such as nurseries service, after-school care, working on a flexitime.

Key word : gender division of housework and care

E-mail : chotimak@hotmail.com

บทนำ

งานบ้าน ในสังคมมักจะถูกพิจารณาว่าเป็นงานของแม่บ้าน หรือเป็นภาระหน้าที่ของผู้หญิงโดยเฉพาะ การแบ่งงานระหว่างเพศตั้งแต่สังคมยุคโบราณ ผู้ชายจะเป็นฝ่ายที่ต้องออกจากบ้านไปล่าสัตว์มาเป็นอาหาร งานของผู้ชายจึงต้องใช้พลังกำลัง ความแข็งแรงทางร่างกาย ขณะที่ผู้หญิงเป็นฝ่ายที่ต้องอยู่บ้านรับผิดชอบงานในครัวเรือน การเลี้ยงดูให้บุตรอยู่ที่บ้าน การเพาะปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์เลี้ยงต่างๆ งานของผู้หญิง จึงเป็นงานที่ไม่ต้องใช้พลังกำลัง ความแข็งแรงทางร่างกายเหมือนกับงานของผู้ชาย

ปัจจุบัน ผู้ชายเข้ามารับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของงานบ้านมากขึ้น โดยช่วยเหลือผู้หญิง แต่ภาระหน้าที่หลักก็ยังคงเป็นของผู้หญิง (Biernat & Wortman, 1991; Coltrane, 2000 quoted in Sourabh, p. 925) ผู้หญิงไม่เพียงแต่รับผิดชอบงานบ้านที่มากกว่า แต่ประเภทของงานทั้งมีจำนวนมาก ต้องทำบ่อยครั้งและต่อเนื่องตลอดเวลาด้วย เช่น งานทำอาหาร งานซักล้างทำความสะอาด งานซื้อหาสิ่งยังชีพประจำบ้าน ขณะที่งานบ้านของผู้ชาย มักเป็นงานซ่อมแซมเฟอร์นิเจอร์ งานบำรุงรักษารถยนต์ งานตัดหญ้าในสนาม ซึ่งไม่ต้องทำบ่อยครั้งและต่อเนื่องตลอดเวลาเช่นงานบ้านที่ผู้หญิงรับผิดชอบ (Hochschild & Machung, 2003; Mederer, 1993; Steil, 1997 quoted in Sourabh, p. 925)

การศึกษาเรื่องการแบ่งแยกแรงงานระหว่างเพศของงานบ้านและงานดูแล : กรณีศึกษาความเท่าเทียมระหว่างเพศของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นับเป็นการศึกษาทัศนคติของเยาวชนไทยต่องานบ้านและงานดูแล ผลการศึกษาในประเด็นการทำงานในครัวเรือน โดยเฉพาะงานบ้านและงานดูแลของนิสิตหญิงและชายย่อมสะท้อนสถานการณ์ความเท่าเทียมระหว่างเพศภายในปริมณฑลพื้นที่ครัวเรือน ข้อค้นพบที่ได้จะนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยต่อการออกไปทำงานนอกร้านของสตรี อันจะเสริมสร้างความเท่าเทียมของหญิงชายให้บังเกิดขึ้นในสังคมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.ศึกษาระดับทัศนคติของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ต่อการแบ่งงานกันทำ สำหรับงานบ้านและงานดูแล
- 2.ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่เอื้ออำนวยต่อการออกไปทำงานนอกร้านของสตรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1.ทราบระดับทัศนคติของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ต่อการแบ่งงานกันทำ สำหรับงานบ้านและงานดูแล
- 2.เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำงานบ้านและงานดูแลของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ และสามารถใช้เป็นแนวทางในการให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายอันจะเอื้ออำนวยต่อการออกไปทำงานนอกร้านของสตรีต่อไป

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ กำหนดประชากรและการเลือกตัวอย่าง ตลอดจนการเก็บรวบรวมข้อมูล และสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ประชากรและการเลือกตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ นิสิตระดับปริญญาตรี ภาคปกติ ในมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขนและกำแพงแสน ในปีการศึกษา 2553 จำนวน 15,574 คน (กองบริการการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2554)

กำหนดขนาดตัวอย่างด้วยการคำนวณขนาดตัวอย่างจากสูตรของ Taro Yamane (1967) (Yamane, T. 1967, Elementary Sampling Theory, USA: Prentice Hall) โดยกำหนดความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้น (e) เท่ากับ 5% บนความเชื่อมั่น 95% ได้ขนาดตัวอย่างที่เป็นนิสิตระดับปริญญาตรีภาคปกติ ในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทั้งสิ้น 390 คน และเลือกตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบสัดส่วน (Stratified Random Sampling)

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เป็นข้อมูลจากการค้นคว้าตำราทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ วารสาร รายงานการวิจัย ตลอดจนข้อมูลจากเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ตที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) เป็นข้อมูลที่ได้จากกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ระยะเวลาดำเนินการวิจัย ระยะเวลาการทำวิจัย คือ ก.พ. 2554 - มิ.ย. 2555

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ได้แก่ ความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการศึกษาและข้อวิจารณ์

งานบ้านและงานดูแลที่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ทำครั้งแรก ส่วนใหญ่ ถึงร้อยละ 38.46 คือ งานทำความสะอาดบ้าน เช่น กวาดบ้าน, เช็ดถูบ้าน โดยผู้ฝึกหัดให้นิสิตทำงานบ้านและงานดูแลครั้งแรก ส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 78.21 คือ มารดา ในส่วนของทัศนคติต่อการแบ่งงานกันทำสำหรับงานบ้านและงานดูแลระหว่างภรรยาและสามี นิสิตส่วนใหญ่แสดงทัศนคติระดับมากในประเด็นการแบ่งปันงานบ้านและงานดูแลให้เท่ากันระหว่างภรรยาและสามี (Mean = 3.84, S.D. = 0.942) รายละเอียดข้อมูล ดังตารางที่ 1 ถึง 3

ตารางที่ 1. การฝึกหัดทำงานบ้านและงานดูแลครั้งแรก

รายละเอียด	ความถี่	ร้อยละ
1.งานจัดเก็บที่นอน, ปูที่นอน	3	0.77%
2.งานดูแลเด็ก, ผู้สูงอายุ	5	1.28%
3.งานประดิษฐ์, เย็บปักถักร้อย, ทำของเล่นให้น้อง	5	1.28%
4.งานช่าง, ซ่อมแซมสิ่งต่างๆ	6	1.54%
5.งานซื้อของ, ซื้อมือถือ	6	1.54%
6.งานสวน, ตกแต่งกิ่งไม้, เก็บกวาดใบไม้, รดน้ำต้นไม้	14	3.59%
7.งานทำอาหาร, หุงข้าว	14	3.59%
8.งานซักเสื้อผ้า, รีดผ้า	20	5.13%
9.งานจัดเก็บสิ่งของ, จัดห้อง, จัดบ้าน	29	7.44%
10.งานล้างจาน	82	21.03%
11.งานทำความสะอาดบ้าน เช่น กวาดบ้าน, เช็ดถูบ้าน	150	38.46%
12.อื่นๆ	51	13.08%
13.ไม่ตอบ	5	1.28%
รวมทั้งหมด	390	100.00%

ตารางที่ 2. ผู้ฝึกหัดให้ทำงานบ้านและงานดูแลครั้งแรก

รายละเอียด	ความถี่	ร้อยละ
1.มารดา	305	78.21%
2.บิดา	43	11.03%

3.ญาติพี่น้อง	19	4.87%
4.ครู	4	1.03%
5.อื่นๆ	19	4.87%
รวมทั้งหมด	390	100.00%

ตารางที่ 3. ทักษะคิดต่อการแบ่งงานกันทำสำหรับงานบ้านและงานดูแล

รายละเอียด	ระดับทักษะคิด					ไม่ ตอบ	รวม ทั้งหมด	
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปาน กลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)			
ความสำคัญของงานบ้านและงานดูแล หาก บุคคลนั้นๆ <u>เป็นภรรยา</u> (ร้อยละ) ค่าเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	1	3	62	213	111	-	390	
	0.26%	0.77%	15.90%	54.62%	28.46%	-	100.00%	
	4.10	ระดับ มาก						
	0.699							
ความสำคัญของงานบ้านและงานดูแล หาก บุคคลนั้นๆ <u>เป็นสามี</u> (ร้อยละ) ค่าเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	2	7	152	175	54	-	390	
	0.51%	1.79%	38.97%	44.87%	13.85%	-	100.00%	
	3.7	ระดับ มาก						
	0.746							
ความสำคัญของงานบ้านและงานดูแล หาก บุคคลนั้นๆ <u>เป็นบุตรเพศหญิง</u> (ร้อยละ) ค่าเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	1	3	121	179	86	-	390	
	0.26%	0.77%	31.03%	45.90%	22.05%	-	100.00%	
	3.89	ระดับ มาก						
	0.757							
ความสำคัญของงานบ้านและงานดูแล หาก บุคคลนั้นๆ <u>เป็นบุตรเพศชาย</u> (ร้อยละ) ค่าเฉลี่ย (ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	3	9	177	161	40	-	390	
	0.77%	2.31%	45.38%	41.28%	10.26%	-	100.00%	
	3.58	ระดับ ปานกลาง						
	0.737							
การแบ่งปันงานบ้านและงานดูแล ให้ภรรยาทำ <u>เท่ากับ</u> สามี	3	15	145	104	123	-	390	
	0.77%	3.85%	37.18%	26.67%	31.54%	-	100.00%	

รายละเอียด	ระดับทัศนคติ					ไม่ ตอบ	รวม ทั้งหมด
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปาน กลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)		
ค่าเฉลี่ย	3.84						
(ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน)	0.942						

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อค้นพบจากงานวิจัยสะท้อนถึงมุมมองของเยาวชนไทยต่อภาระงานบ้านและงานดูแลที่ส่วนใหญ่ มีทัศนคติระดับมากต่อการแบ่งปันงานบ้านให้ภรรยาทำเท่ากับสามี หากพิจารณากรอบนโยบายสวัสดิการสังคมที่มีมุมมองเชิงบทบาท (Role-related Model) ดังที่ Ruggie (1984, quoted in Blakemore Ken and Robert F. Drake, 1996, pp. 78-81) ได้กล่าวถึงเรื่องบทบาทไว้ว่าจำเป็นต้องให้ความสนใจกับการที่สตรีต้องเผชิญกับบทบาท 2 ด้าน (Dual role) นั่นคือ บทบาทความรับผิดชอบต่องานบ้านและบทบาทการออกไปทำงานนอกบ้านที่ได้รับค่าจ้าง ดังนั้น นโยบายสวัสดิการสังคมและการปฏิบัติในเรื่องการจ้างงานต่อสตรีจะต้องมุ่งเน้นที่การจัดการกับบทบาททั้งสองด้านข้างต้น อาทิเช่น การให้บริการเลี้ยงดูเด็กก่อน (Nurseries) การดูแลเด็กหลังกลับจากโรงเรียน (After-school care) การให้ความยืดหยุ่นต่อช่วงเวลาที่ทำงาน (Working on a flextime) เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยเอื้ออำนวยให้สตรีสามารถผนวกรวมทั้งภาระงานในบ้านและงานนอกบ้านได้

ดังนั้น การดำเนินนโยบายสวัสดิการสังคมตามแนวคิด Role-related Model ของ Ruggie (1984) จะทำให้กรอบนโยบายสวัสดิการสังคมของไทย มีลักษณะ “Women friendly” ยิ่งขึ้น ถือเป็นนโยบายสวัสดิการสังคมที่จะส่งผลโดยตรงต่อการสร้างความเท่าเทียมระหว่างเพศ อันจะเอื้ออำนวยต่อการออกไปทำงานนอกบ้านของสตรีอย่างเต็มที่ และช่วยลดข้อกล่าวอ้างที่จะถูกนำไปเลือกปฏิบัติในตลาดแรงงาน เมื่อสตรีจะเข้าสู่การเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง ด้วยเหตุผลที่สังคมกล่าวอ้างมาโดยตลอดว่า “ผู้หญิงไม่มีความพร้อม อันเนื่องจากภาระทางครอบครัว” นอกจากนี้ สตรีไทยพึงควรได้รับความคุ้มครองจากนโยบายสวัสดิการสังคม เนื่องจากชีวิตสมรสปัจจุบันมีความมั่นคงน้อย อีกทั้งยังหวังพึ่งพาในทางเศรษฐกิจจากสามีไม่ได้

บทส่งท้ายและข้อท้าทายสำหรับสังคมไทย

สวัสดิการสังคมที่ภาครัฐไทยปัจจุบันจัดให้ ผู้ที่ได้รับบริการ ก็คือ ผู้ที่อยู่ในตลาดแรงงาน โดยยังไม่ครอบคลุมแก่สตรีที่ไม่ได้ทำงานนอกบ้าน สตรีที่ตกงาน หรือแม้กระทั่งสตรีที่อยู่ในฐานะแรงงานนอกระบบ ดังนั้น ภาครัฐไทยจึงควรจัดสวัสดิการสังคมให้เป็นสิทธิที่พึงควรได้รับแก่ประชาชนทุกคน และต้องไม่จัดแต่เพียงเพื่อให้ประชาชนได้รับรู้ว่า “มีการจัดให้” เท่านั้น แต่ต้องจัดลักษณะ “ให้ดี-ให้มีคุณภาพ-ให้ครอบคลุมความต้องการ-ให้อย่างเท่าเทียมทั่วถึง” ด้วย

ทิศทางของนโยบายสวัสดิการสังคมที่ภาครัฐไทยในอนาคตควรมุ่งเน้น คือ การจัดบริการดูแลเด็กเล็ก ซึ่งมีอายุต่ำกว่า 3 ปี ที่นับว่าจำเป็นต่อการจ้างงานของผู้เป็นมารดา และเอื้อต่อสตรีที่เป็นมารดาในการจะเข้าสู่

ตลาดแรงงานอย่างแท้จริง แต่แนวคิดการจัดบริการดูแลเด็กที่ภาครัฐไทยมุ่งเน้นปัจจุบันให้ความสำคัญกับเด็กที่มีอายุตั้งแต่ 3-6 ปี ภายใต้ระบบการศึกษาที่ให้การดูแลเด็กภายในเวลาเรียนของระบบโรงเรียนเท่านั้น ยังไม่มีบริการดูแลเด็กนอกเวลาเรียน ซึ่งยังไม่เอื้ออำนวยต่อผู้หญิงอย่างเต็มที่ เพราะยังมีข้อจำกัดเรื่องงานที่ผู้หญิงจะต้องจัดหาพี่เลี้ยงเด็กนอกเหนือจากเวลาเปิด-ปิดของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งมารดาที่ต้องเลี้ยงดูบุตรแต่เพียงลำพัง การทำงานนอกร้านทั้งงานประจำและงานนอกเวลาจะช่วยสร้างความมั่นคงทางการเงินแก่สตรีเหล่านี้ บริการดูแลเด็กนอกเวลาเรียนจึงนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

- ชินรัตน์ สมสืบ. "ทิศทางและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงบทบาทหญิงชาย" ใน การศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัย.
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช, 2545.
- ปฐมภรณ์ บุษปธำรง. "ก้าวใหม่ของผู้หญิง สตรีนิยมกับนโยบายสังคม" ใน ผู้หญิงกับความรู้ 1 (ภาค 2).
โครงการปริญญาโทสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2546.
- ปฐมภรณ์ บุษปธำรง. "ผู้หญิงกับทางเลือกใหม่ นโยบายสังคมในมุมมองสตรีนิยม" , เอกสารอัดสำเนา
โครงการปริญญาโทสตรีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2542.
- ปริศนา พงษ์ทัดศิริกุล และคณะ. "มิติหญิงชายกับการวางแผนและการพัฒนา" ใน การศึกษามหาวิทยาลัยสุโขทัย.
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545.
- มัทนา พนานิรามัย. การเปลี่ยนแปลงในแบบแผนการใช้เวลาของคนไทย. สถาบันทรัพยากรมนุษย์
มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, 2549.
- Blakemore Ken and Robert F. Drakee. 1996 "Gender and Equal Opportunities"
In Michael Sullivan (Series eds.) , Understanding Equal Opportunity Policies, Prentice
Hall Inc., 1996.
- Sourabh, Naresh Chandra. The Culture of Women's Housework, Academic Dissertation of the
Faculty of Social Science, Helsinki University, 2007.
- Yamane, Taro. 1967 Statistics, An Introductory Analysis, 2nd Ed., New York: Harper and Row.